

Irena Stramljič - Breznik

UDK 808.63-541.1

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja

O Pričujoči prispevek izhaja od stališča, da v danem sinhronem preseku¹ jezik pri tvorbi izpeljank določene besedne vrste (v našem primeru samostalnika) premore omejeno število besedotvornih morfemov, zato je nujna njihova uporabnost za tvorjenke različnih besedotvornih pomenov — ali drugače: večina besedotvornih morfemov je večpomenskih. Toda jezik je tudi sistemska tvorba, zasnovana na načelu racionalnosti svojih sestavin, zato je upravičeno pričakovati, da je med besedotvornimi morfemi izpeljana tudi pomenska diferenciacija, tako da je posamezni morfem sicer večpomenski, vendar kaže svojo prvotno vezanost le na določeno pomensko skupino izpeljank, kar se kaže v njegovi pogostejši pojavnosti.

Izhajajoč iz predstavljenih hipotez, je vzeta v pretres prva pomenska skupina samostalniških izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave, kar ustreza izpeljankam z besedotvornimi pomeni vršilec dejanja, nosilec lastnosti ali stanja in opravkar,² da bi ugotovili: 1) najrodovitnejša obrazila za vsako pomensko skupino posebej; 2) primerjali prekrivnost obrazil pri vršilcu in nosilcu, pri vršilcu in opravkarju ter pri nosilcu in opravkarju; 3) ugotovili obseg prekrivnih obrazil za vse tri pomenske skupine. Odločitev za samostalniške izpeljanke omenjenih besedotvornih pomenov je povezana z njihovo zelo pogosto in obrazilno zelo raznoliko tvorbo, hkrati pa je to prispevek k začetnemu strukturnemu raziskovanju slovenskih tvorjenk glede na njihovo obrazilno sestavo; taka pot se na široko odpira po računalniški obdelavi besedja vseh petih knjig SSKJ.³

1.0 V obravnavo so zajeta le obrazila, ki presegajo 10-odstotni delež v celotni tvorbi dane pomenske skupine, pri tem pa so upoštevana samo obrazila moškega spola, saj so ženskospolske izpeljanke le feminativi in bodo zato predstavljene v posebnem razdelku, medtem ko je srednjespolskih izpeljank izredno malo, nastopajo namreč samo pri vršilcu dejanja (skupno 10) in veljajo za stilno

¹ Članek je sinteza ugotovitev, pridobljenih na podlagi vnovičnega kritičnega pregleda gradiva iz treh poglavij prvega dela obranjene magistrske naloge Prva in druga pomenska skupina samostalniških izpeljank in zloženik iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave (Ljubljana 1991; mentor J. Toporišič). Gradivski korpus izhaja iz SSKJ I in dodatnih izpisov iz Odzadnjega slovarja za prvo knjigo SSKJ, ki ga je izdelala in ga hrani leksikološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

² Poimenovanja izhajajo iz Slovenske slovnice 1976/1984/1990 J. Toporišiča, ustrezne tvorjenke najdemo na straneh: 124-126; 131-132; 136-138.

³ Milena Hajnšek-Holz, Ko bi družba in stroka bolj cenili delo slovaropiscev, Delo (Književni listi), 15.12. 1994.

zaznamovane, npr. *čvekal*, *gobezdalo*, *godrnjalo*, *dremalo*, *jezikalo* ipd.; edini primer nezaznamovane tvorjenke srednjega spola bi bila le *bitje* < *tisto*, *ki biva*. Pri nosilcu lastnosti sta omenjeni le izpeljanki *edin* in *belče*, ki sta nedvomno modifikacijske narave in zato ne ustrezata merilom navadne izpeljave.⁴

1.1 Pri vršilcu dejanja velja za najrodovitnejše obrazilo le *-ač* (47 tvorjenk, 12,9 %: *basáč*, *boksač*, *brusač*, *bahač*, *cmokač*, *čečkač*, *čvekač*, *dirjač*, *dirkač*, *garač*, *gonjač*, *hujskač*).⁵ Desetim odstotkom tvorbe se približuje še obrazilo *-ilec* (32; 8,8 %: *branilec*, *brusilec*, *cenilec*, *davilec*, *gonilec*, *hranilec* itd.). To je treba omeniti zato, ker je ta pomenska skupina obrazilno precej pisana (43 obrazil), znotraj nje pa je odstotni delež dokaj enakomerno razpršen med več obrazili, ki presegajo štiridostotno tvorbo, torej med najrodovitnejšim in drugimi obrazili ni tako opazno velikih razlik v številu tvorjenk, kot je to pri drugih dveh pomenskih skupinah. Zato je zelo zgovoren podatek, da je kar z 12 obrazili izpeljanih komaj 65 % vseh izpeljank za vršilca. Tako se s po 21 izpeljankami pojavljata tudi obrazili *-alec* (*barantalec*, *dajalec*, *gledalec*) in *-ator* (*analizator*, *deklamator*, *germanizator*), z 20 oz. 19 *-ar* (*boksar*, *balinar*, *cincar*) in *-ēr* (*adaptēr*, *blefēr*, *frizēr*).

1.2 Pri nosilcu lastnosti je obrazil za tretjino manj kot pri vršilcu dejanja, z visokim deležem tvorjenk pa se pojavljajo kar tri obrazila: *-ec* (146; 33,9 %: *amnestiranec*, *anketiranec*, *aretiranec*, *birmanec*, *blaženec*, *brezglavec*, *cepljenec*, *cmeravec*, *civiliziranec*, *davljenec*, *diplomiranec*, *dolgorepec*, *eksploitantec*, *gojenec*, *hipnotiziranec*),⁶ *-ik* (97; 22,5 %: *bednik*, *bližnjik*, *brezbrižnik*, *častihlepnik*, *dobrotnik*, *dušebrižnik*, *enoletnik*, *grešnik*, *gnusnik*, *hišnik*) in *-ež* (79; 18,4 %: *ambicioznež*, *brezbožnež*, *čemernež*, *dobrodušnež*, *ekstremnež*, *goltnež*, *gorečnež*, *hrupnež*). S temi tremi obrazili je izpeljanih kar dve tretjini vseh izpeljank nosilca lastnosti (74,8 %).

1.3 Opravkar, prva pomenska skupina izsamostalniških izpeljank, kaže največjo obrazilno raznolikost, saj se uporablja kar 63 obrazil, vendar je visoko rodovitnost opaziti le pri dveh, s katerima je izpeljana polovica (50,5 %) vseh takih tvorjenk: *-ar* (189; 31,2 %: *abecedar*, *barakar*, *grobar*, *dišavar*, *harpunar*; *barakar*, *brlogar*, *dolarar*, *dolarar*, *duplar*; *bratovščinar*, *čitalničar*, *daničar*, *desničar*; *bradavičar*, *cevkar*, *čopar*, *dlakar*, *golšar*);⁷ *-ist* (117; 19,3 %: *anestezist*, *artirelist*, *bagerist*, *drogerist*, *esejist*; Ø; *centralist*, *čekist*, *etatist*, *federalist*, *futurist*, *daltonist*). Šele na tretje mesto se z manj kot 10 % uvršča obrazilo *-ec* (50; 8,3 %: *artirelec*, *desetinec*, *baterijec*; *celinec*, *divjinec*; *avguštinec*, *gverilec*; *čopec*, *grbec*).

1.4 Preglednica najrodovitnejših obrazil posamezne pomenske skupine

VRŠILEC DEJANJA	NOSILEC STANJA	OPRAVKAR
-ač (47; 12,9%)	-ec (146; 33,9%)	-ar (189; 31,2 %)
-ilec (32; 8,8 %)	-ik (97; 22,5 %)	-ist (117; 19,3 %)
-alec (21; 5,8 %)	-ež (79; 18,4 %)	-ec (50; 8,3 %)

⁴ Razlika med modifikacijsko in nemodifikacijsko (navadno) izpeljavo je podana v članku J. Toporišiča Teorija besedotvornega algoritma, SR 1980, 141-151, tako, ».../ da se pri modifikacijah poobrazili odvisni del besedne zveze (v našem primeru *ljubeč edinec* > *edineč*), pri nemodifikacijah pa neodvisni del (*siva žival* > *siv-ec*).«
Izraza navadna izpeljanka (In) in modificirana izpeljanka (Im) uporablja tudi A. Vidovič-Muha, Tipološke lastnosti besedotvorne skladnje, XX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, 305-317.

⁵ Predstavljene so le najbolj tipične izpeljanke. Pri obrazilu *-ač* je izjemoma naštetih več primerov, kajti zanj velja, da glede na odstotek ne odstopa zelo od drugih obrazil. V nadaljevanju celotne točke 1 je namreč upoštevano merilo, da število navedenih izpeljank odseva število tvorjenk v razmerju 1:10, da bi tako nakazali tudi razmerja med rodovitnostjo posameznih obrazil. Po tem merilu bi pri omenjenem obrazilu morali predstaviti torej samo pet tvorjenk.

⁶ Raziskava, ki sem jo opravila v okviru svoje disertacije in ki zajema le najrodovitnejše privedniške podlage v vseh petih knjigah SSKJ, kaže pri nosilcu lastnosti drugačno razvrstitev obrazil, in sicer *-ik* in *-ež* pred *-ec*.

⁷ S podpiči med primeri je nakazana pripadnost izpeljank štirim pomenskim podskupinam opravkarja: 1. opravkar v ožjem pomenu, 2. prebivalec, 3. član ali ud organizacije, 4. nosilec lastnosti.

2.0 V nadaljevanju nas bo zanimalo, ali obstaja večja prekrivnost obrazil med dvema pomenskima skupinamam. Najprej bomo primerjali obrazila za vršilca dejanja (V) in nosilca lastnosti (N), nato za nosilca (N) in opravkarja (O) ter slednjič primerjali skupna obrazila še med vršilcem (V) in opravkarjem (O).

2.1 V in N imata enakih sedem obrazil, vendar ima največje skupno število izpeljank le **-ec** (13 + 146). Prekrivnost obrazil med obema pomenskima skupinama dosega četrtno tvorjenk (25,4 %), zlasti na račun zelo rodovitnega obrazila **-ec** pri nosilcu lastnosti. Oglejmo si nekaj najbolj tipičnih primerov obrazilno enakih izpeljank pri obeh pomenskih skupinah po abecednem zaporedju. S priponskim obrazilom **-ec** je izpeljanih 13 tvorjenk pri V (*bežec, borec, bebec, dolbec, gnetec, godec, glumec, govorec, hodec, hvalec*) in 146 pri N (*bahavec, bombardiranec, cepljenec, cmihavec, čebļavec, deportiranec, dremavec, godrnjavec, goljufivec, hripavec*); **-inec** (1 V: *mrɡolinec*; 4 N: *kosmatinec, našinec, novinec, mladinec*); **-ič** (4 V: *dedič, gonič, grabljīč, mlatič*; 4 N: *golič, mladič, mrlič, naglič*); **-uh** (3 V: *dremuh, medluh, jeduh*; 4 N: *beluh, črnuh, debeluh, grduh*); **-aj** (2 V: *čuvaj, točaj*; 1 N: *mrkaj*); **-un** (6 V: *begun, besedun, čistun, govorun, jedun, kradun*; 2 N: *drzun, grdun*); **-av** (s/š/ž) (3 V: *bahavs, godrnjavs, cmokavz*; 2 N: *črnavs, grdavs*).

2.2 Primerjava med N in O izloči osem skupnih obrazil, katerih delež izpeljank pomeni slabo desetino vseh tvorjenk (9,8 %). Ta so: **-Ø**⁸ (17 N: *alergik, astmatik, fanatik, flegmatik, egocentrik*; 17 O: *bukolik, elektrik, evgenik, fizik*); **-e** (2 N: *črne, drobne*; 1 O: *cape*); **-ik** (97 N: *baladnik, bančnik, čudežnik, dolžnik, dvojnīk, družabnik*; 28 O: *dramatik, epik, gnomik, higienik, historik*); **-ak** (11 N: *celak, bedak, debelak, hromak*; 4 O: *dudak, čelak, brez zemljak*); **-an** (1 N: *dolgan*; 14 O: *brahman, deželan, faran, frančiskan*); **-ijan** (1 N: *grobijan*; 1 O: *cistercijan*); **-aš** (1 N: *bogataš*; 11 O: *bombaš, dudaš, frontaš, hrbaš, harmonikaš*); **-at** (5 N: *adresat, asimilat, delegat, deputat*; 2 O: *azijat, hanzeat*).

2.3 Ostane nam še primerjava med pomenskima skupinama vršilca in opravkarja. Enakih obrazil je celo enajst, pa tudi število izpeljank z enakimi morfemi je precej veliko (516), to pa zlasti zaradi dejstva, da že kar obrazili opravkarja **-ar** (195) in **-ist** (103) tvorita zaradi svoje velike rodovitnosti skoraj 60 % vseh skupnih tvorjenk.

Obrazila, tipična za vršilca dejanja, **-alec** in **-itelj**, **-ator** (*čakalec, dajalec, gledalec*; *buditelj, dobavitelj, graditelj*; *civilizator, diktator, fundator*), so pri opravkarju zastopana samo s po eno izpeljanko (*gimnazialec*; *reditelj*; *gubernator*); **-êr** (19 V: *blefêr, dresêr, frazêr*) in **-ant** (16 V: *adoptant, diplomant, halucinant*) sta pogostejša pri tvorjenkah vršilca, medtem ko je pri opravkarju prvo obrazilo zastopano s 6 izpeljankami (npr. *arbitražêr, akordêr, garderobêr, gondoljêr*), drugo pa z 10 (*arestant, flagelant, freskant, cirkusant*). Nasprotno pa se **-nik** pogosteje uporablja pri izpeljankah za opravkarja (31: *blagajnik, brodnik, gornik* 'lastnik vinograda', *gradnik* 'gospodar, poveljnik gradu', *helebardnik*) kot za vršilca (10: *coprnik, govornik, glasnik* 'kdor javno izraža, razširja kako idejo'). Podobno so pri opravkarju pogostejše izpeljanke z obrazili **-ist** (103: *akvarelist, buldožerist, cionist, daltonist, drogerist, dualist, esperantist, futurist, fetišist, garažist*), **-ir** (8: *arkebuzir, helebardir*) in **-it** (5: *adamit, bandit, glagolit, hipokrit, husit*), ki so pri vršilcu zastopane le s tremi (*basist, fabulist, komponist*) oziroma s po dvema (*kurbir, pezdīr; erudit, favorit*); slednja kažejo, da so za vršilca praktično nerodovitna. S tremi tvorjenkami pri opravkarju je manj rodovito tudi obrazilo **-or** (*agresor, atentator, ambasador*); pri vršilcu nastopa s šestimi tvorjenkami (npr. *asesor, eksekutor, cenzor*).

⁸ Tvorjenke z obrazilom **-Ø** izhajajo iz pridevniških podstav na **-ičen**, npr. *tisti, ki je alergičen* > *alergik-Ø*; pri izsamostalniških podstavah pa najpogosteje zaznamujejo ime strokovnjaka, ki ga izpeljujemo iz stroke, npr. *tisti, ki se ukvarja z elektriko* > *elektrik-Ø*.

2.4 Preglednica prekrivnih obrazil med dvema pomenskima skupinama

OBRAZILO	VRŠILEC	NOSILEC
-ec	13	146
-inec	1	4
-ič	4	4
-uh	3	4
-aj	2	1
-un	6	2
-av(s/š/ž)	3	2

OBRAZILO	NOSILEC	OPRAVKAR
-Ø	17	17
-e	2	1
-ik	97	28
-ak	11	4
-an	1	14
-ijan	1	1
-aš	1	11
-at	5	2

OBRAZILO	VRŠILEC	OPRAVKAR
-ilec	32	1
-itelj	15	1
-nik	10	31
-êr	19	6
-ir	2	8
-or	6	3
-ator	21	1
-it	2	5
-ant	16	10
-ist	4	103

3 Po pregledu obrazil, ki lahko nastopajo v dveh pomenskih skupinah, nas zanima še, ali lahko najdemo tudi taka obrazila, ki so izpeljavna pri vseh treh, torej pri vršilcu, nosilcu in opravlkarju.

Izkazalo se je, da je takih tropomenskih obrazil osem. Po abecednem redu razvrščena, s po dvema najznačilnejšima primeroma, si sledijo: **-Ø** (V 4: *kibic, pek*; N 17: *cinik, hermetik*; O 17: *akrobat, gramatik*), **-c** (V 1: *igrč*; N 2: *bistrč, hitrč*; O 2: *Nakelc, Nebelc*), **-ec** (V 13: *dolbec, hodec*; N 146: *faliranec, hotljivec*; O 50: *celinec, gverilec*), **-ač** (V 47: *brusač, capljač*; N 4: *bosač, mrkač*; O 13: *burkač, baklač*), **-lk** (V 1: *basnik*; N 97: *duhovnik, gnusnik*; O 13: *epik, gnomik*), **-ln** (V 3: *potepin, trpin*; N 7: *domačin, dolgin*; O 5: *alpin, capin*), **-ar** (V 20: *cincar, čikar*; N 1: *dolgodlakar*; O 195: *časnikar, filmar*) in **-ež** (V 7: *godež, hlinež*; N 79: *blodnež, gladnež*; O 6: *burkež, Anglež*). Iz številskih razmerij je razvidno, da sleherno izmed omenjenih obrazil po številu izpeljank kaže na specializiranost obrazila za določeno pomensko skupino, sicer pa, da so obrazila **-Ø**, **-ec** in **-ik** pogostejša pri nosilcu in opravlkarju, **-ač** in **-ar** pa pri vršilcu in opravlkarju; obrazila **-c**, **-ln** sta nerodovitni pri vseh treh skupinah, kar kaže majhno število izpeljank, **-ež** pa je izrazito pogost le pri nosilcu lastnosti.

3.4 Preglednica obrazil, zastopanih v vseh treh skupinah

OBRAZILO	VRŠILEC	NOSILEC	OPRAVKAR
-Ø	4	17	17
-c	1	2	2
-ec	13	146	50
-ač	47	4	13

OBRAZILO	VRŠILEC	NOSILEC	OPRAVKAR
-ik	1	97	13
-in	3	7	5
-ar	20	1	195
-ež	7	79	6

4 Ker so zajete vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave, je mogoče celotno predstaviti tvorbo feminativov.

Ženskospolske parne vzporednice k izpeljankam moškega spola so modifikacijske izpeljanke, ki se izpeljujejo na dva načina (J. Toporišič 1966: 98; Mluvnicе češtiny 1986: 304): 1. z dodajanjem ženskospolskih obrazil tvorjenkam moškega spola (*gobar* — *gobarka*); 2. z zamenjavo celotnega (ali le izglasnega dela obrazila) moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi (*beleč* — *belka*). Dodajalna ženska obrazila (skupno pet: **-a**, **-ica**, **-inja**, **-ka**, **-na**) je smiselno razvrstiti glede na to, s katerimi tipičnimi izglasji moških obrazil se družijo.

4.1 Ponazorjeno v preglednici

OBRAZILO	IZGLASJE	VRŠILEC	NOSILEC	OPRAVKAR
-a	-č	gostača	mrtvača	brkača
	-g		beluga	
	-h		beluha	
	-lj		suhlja	
-na	-č		dedična	
-ica	-č	beračica		
	-lj	braniteljica		
	-r	bobnarica		dežnikarica
	-š			harmonikašica
-inja	-k	prerokinja	bedakinja	
	-g			drozginja
	-h	varuhinja		
	-t			baptistinja
	-d			Švedinja
	-z			Francozinja
	-ž			Angležinja
-ka	-č	brusačka	mrlička	
	-d	doktorandka		
	-j	čuvajka		buržujka
	-n		dolganka	faranka
	-r	balinarka	skoparka	arhivarka
	-t	absolventka		anarhistka
	-v	detektivka		

4.1.1 Obrazilo **-a** se dodaja obrazilnemu izglasju vršilca in opravkarja na **-č** (*gostač-a*; *brkač-a*) ter izglasjem nosilca na **-č**, **-g**, **-h**, **-lj** (*mrtvač-a*, *belug-a*, *beluh-a*, *suhlj-a*).

4.1.2 Obrazilo **-ica** se dodaja vršilcu dejanja na **-č**, **-lj**, **-r** v izglasju (*berač-ica*, *branitelj-ica*, *bobnar-ica*), podobno še izglasjem opravkarja na **-r** (*dežnikar-ica*, *gubernator-ica*). Nikoli pa z dodajanjem obrazila **-ica** ne nastajajo feminativi k nosilcu lastnosti, saj je npr. *bogataš-ica* skrajno ekspresivna nasproti stilno nezaznamovani tvorjenki *bogataš-inja*.

4.1.3 Obrazilo **-inja** dobijo tvorjenke za vršilca, katerih izglasje je **-k** in **-h** (*prerok-inja*, *varuh-inja*), za nosilca, če sta v izglasju **-k**, **-š** (*bedak-inja*, *bogataš-inja*), ter pri opravkarju vsa obrazila s **-t**, **-d**, **-z**, **-ž** (*baptist-inja*, *Šved-inja*, *Francoz-inja*, *Anglež-inja*).

4.1.4 Obrazilo **-ka** se dodaja izglasjem vršilca na **-č**, **-d**, **-j**, **-r**, **-t**, **-v** (*brusač-ka*, *doktorand-ka*, *čuvaj-ka*, *balinar-ka*, *lider-ka*, *frizer-ka*, *kurbir-ka*, *agitator-ka*; *aspirant-ka*, *absolvent-ka*, *detektiv-ka*), nosilcu lastnosti z izglasjem na **-č**, **-n**, **-r**, izjemoma tudi na **-š** (*mrlič-ka*; *nebeščan-ka*, *grobijan-ka*, *dolgan-ka*, *grdun-ka*, *skopar-ka*, *bogataš-ka*), ter opravkarju z obrazilom na **-n**, **-j**, **-r**, **-t** (*capin-ka*, *faran-ka*, *deželjan-ka*, *farman-ka*; *buržuj-ka*; *arhivar-ka*, *funkcionar-ka*, *garderobier-ka*, *bankir-ka*, *atentator-ka*; *akrobat-ka*, *cirkusant-ka*, *farmaceut-ka*).

4.1.5 Obrazilo **-na** se uporablja samo v primeru feminativa k vršilcu: *dedič* — *dedič-na*.

4.2 Zamenjevalna obrazila so tri: **-ica**, **-ka** in **-a**. Prvo zamenjuje obrazila na **-ik** in **-nik** ter **-ež**. Obrazilo **-ka** zamenjuje moškospolsko obrazilo **-enič** ter vsa tista, ki imajo v izglasju **-ec**, medtem ko **-a** zmeraj zamenjuje tvorjenke moškega spola z obrazilom **-i**, ki je konverzne narave.

OBRAZIL	OBRAZIL M. SP.	VRŠILEC	NOSILEC	OPRAVKAR
-ica	-ik		čemernica	
	-nik	govornica	jetnica	gomica
	-ež		bistroumnica	
-ka	-ec	borka	belka	dolinka
	-alec	igralka		
	-ilec	gojilka		
	-vec	pevka		
	-anec			gorjanka
	-ejec			Evropejka
	-inec			gradbinka
	-ovec			domovka
-a	-i	bolna		

5 Sklep

Videz velike rodovitnosti nekaterih obrazil za več pomenskih skupin hkrati, ki ga ustvari površno opazovanje obrazilne sestave izpeljank, je varljiv. Takoj ko se namreč lotimo natančnejšega razvrščanja tvorjenk na podlagi pomenske in obrazilne različnosti ter se pri tem opiramo na dovolj obsežno gradivo, ugotovimo: nekatera obrazila, v našem primeru npr. **-ec**, **-ik**, **-ar**, **-ež**, se res lahko uporabljajo kar v vseh treh pomenskih skupinah, vendar številsko podkrepljeni podatki kažejo, da je vsako izmed njih vendarle specializirano le za določeno skupino izpeljank in da torej v razvrstitvi obrazil veljajo neke zakonitosti.

Prav tako sistemska je tvorba feminativov. Po številu različnih prevladujejo dodajalna (5) ženskospolska obrazila pred zamenjevalnimi (3). Največjemu številu izglasij (7) se lahko dodajata **-ka** in **-inja**. Specializiranost feminativnih obrazil je očitna tudi tukaj. Tako je **-a** pogostejše dodajalno obrazilo za nosilko lastnosti, **-ica** za vršilko dejanja in **-inja** za opravkarico, medtem ko je **-ka** sicer zelo pogosto obrazilo za vršilko, vendar je sorazmerno pogosto tudi pri nosilki in opravkarici. Zamenjevalna obrazila pa kažejo, da je **-ica** tipična za nosilko, **-ka** pa za tvorbo ženskaga para k vršilcu in opravkarju.

Literatura

- S. Babić: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb 1986.
- A. Bajec: *Besedotvorje slovenskega jezika I, Izpeljava slovenskih samostalnikov*, Ljubljana 1950.
- V. Gjurin: *Priponsko obrazilo -aš v slovenščini*, SR 33 (1985), str. 195-223.
- J. Toporišič: *Izpeljava slovenskih samostalnikov*, *Linguistica* (1975), str. 241-256.
- — *Besedotvorna teorija*, SR 24 (1976), str. 163-174.
- — *Teorija besedotvornega algoritma*, SR 28 (1980), str. 141-151.
- — *Slovenska slovnica*, Maribor 1984.
- — *Tretjič o besedotvorni teoriji*, SR 38 (1990), str. 421-440.

A. Vidovič-Muha: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zložen*, Ljubljana 1988.

Del je sestavina pouka slovenskega jezika in književnosti na osnovnih šolah. Odlomki in celotna besedila so uvrščeni v šolska berila, učni načrt in katalog znanja pa učitelju predlagata njihov izbor in mu pomagata lažje in boljše dosegati cilje, da bodo učenci razvijali svoje bralne zmožnosti, da bodo leposlovna besedila doživljali in jih znali vrednotiti ter ob tem razvijati in uveljavljati svoje zmožnosti za ustrezno in učinkovito govorno in pisno sporočanje. Več možnosti za samostojno izbiranje imata osnovnošolski učitelj in učenec med knjigami za obvezno branje, še več pa med tistimi, ki jih prebirajo v okviru gibanja za bralno značko.

Del ukvarjanja s književnimi deli na osnovnošolski predmetni stopnji temelji na racionalnem pristopu: učenec spoznava temeljne pravine, iz katerih je sestavljena književna umetnina, razčlenjuje jezik in stil, sledi poteku zgodbe in išče motive, okarakterizira junake, išče ideje, se uči ločevati literarne zvrsti in vrste ter druge literarnoteoretične pojme. Na kratko: ob branju brska za spoznavnimi prvinami književnega dela, pridobivanje literarnoteoretičnega instrumentarija pa ga usposablja, da bo nekoč zmožen samostojno izbirati, brati in vrednotiti svoje branje. Seveda pa je sodobnemu učitelju čedalje jasnejše, da daljna perspektiva učenčevega celotnejšega literarnega doživljanja ne more biti edini predmet njegove književne vzgoje, saj bi tako pri otroku le težko zbudili ljubezen do knjige in ga ne bi popeljali do trajne motivacije za branje. Povečini mu zgolj tako obravnavanje literature knjigo odloži in je tudi kasneje, ko odrasla, ob napoli porabljenem šolskem znanju ne zna brati. Učitelj mora izhajati iz otrokovega stvarnega začetniškega branja, ne glede na to, kako je to zaradi manjšega števila znanih podatkov nepopolno ali celo napačno, torej iz njegovega osebnega vidanja pomena in izbire zanj najpomembnejših tem. Ne sme mu vsiljevati že sprejetih interpretacij iz literarnih učbenikov, »marveč mora poskušati prikazati cel proces gradnje interpretacije, od izbora za posamezno interpretacijo pomembnih sestavin besedila in njihove medsebojne odvisnosti vse do končne abstraktne ubesedilive teme. Še bolje je, če prikaže možnosti več alternativnih interpretacij ...« (Meta Grosman). Dober učitelj učenca opozumlja, da ubesedijo vsi pomene prebranih del, in v njih ustrela samopazet, v njihla različnih interpretacij na vpleta svoje branje ter s tem in s dodatnimi informacijami otrokom omogoča izpopolnjevanje prvotne besedila. »Posredovanje med učenčevimi stvarnimi in literarnimi vidanji pomena dela in možnim 'popolnejšim' doživetjem besedila.«

Irena Stramljč - Breznik

UDK 808.63-541.1

SUMMARY

SPECIALISATION OF DEVERBAL NOUN SUFFIXES INDICATING AGENT, INANIMATE ATTRIBUTAND AND EXPERIENCER

In the lexical material of the Dictionary of the Standard Literary Slovene Language, deverbal nominal derivatives were categorized by meaning and suffix types. The analysis showed that certain suffixes (e.g., -ec, -ik, -ar, -ež) occur in all three semantic categories under observation, but that each of them is typical of one group

of derivatives, i.e. that there is certain regularity in the distribution of these suffixes. The same is true of the feminine forms of such derivatives: they, too, are characterized by a specialized distribution of suffixes (e.g., -a, -ica, -inja, -ka).